

סקירת מוזאונים לשפה בעולם

לקראת הכנת תכנית למוזאון העברית
במנווה האקדמיה ללשון העברית בקריית הלאום

האקדמיה ללשון העברית
כי אין לנו שפה אחרת

אין להעתיק או להפיץ חוברת זו או קטעים ממנה, בשום צורה ובשום אופן,
אלקטרוני או מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהאקדמיה ללשון העברית.

מרחשוון תשע"ה, נובמבר 2014

עדכון: נובמבר 2015

כל הזכויות שמורות לאקדמיה ללשון העברית

פנימי – לא להפצה

אתר האקדמיה hebrew-academy.org.il
דואר אלקטרוני ivrit@hebrew-academy.org.il

תוכן העניינים

5	א. רקע
6	ב. מבוא: מוזאונים לשפה בעולם
	ג. מוזאונים למושג "שפה" ולמגוון לשוני
7	מוזאונים קיימים: המוזאון הלאומי לשפה במרילנד; עולם השפה (Mundolingua) בפריז; המוזאון הקנדי לשפות
8	יזמות: עולם השפה בלונדון; בית השפות (Linguamón); מוזאונים לשפה בהולנד ובדנמרק; מרכז שפה באיסלנד
	ד. מוזאונים לשפות מיעוט ולשפות במאבק
9	יוגמבה; הלריו המערבי; האוקסיטנית האיטלקית; מיעוטים בתפוצות; אפריקנס; נורבגית חדשה
	ה. מוזאונים לשפה לאומית
10	ברזיל: המוזאון ללשון הפורטוגלית
10	הונגריה: המוזאון ללשון ההונגרית
11	סין: המוזאון הלאומי לכתב הסיני
11	ארגנטינה: מוזאון הספר והשפה, מוזאון השפה
12	ליטא: מוזאון הלשון הליטאית
12	גרמניה: wortreich, השפה הגרמנית – עולם חווייתי, יזמות נוספות
14	מערב אירופה: יזמות
14	ישראל
15	ו. ממצאי הסקירה
15	ז. סיכום
19	ח. נספח: מוזאונים ותערוכות לשפה – מבחר תמונות

א. רקע

לפני שנים אחדות הכריזה האקדמיה ללשון העברית על יזמתה להקים לה בית חדש – הוא מנווה האקדמיה – שיהיה מרכז ארצי ובין-לאומי ללשון העברית. יכונסו בו תחת קורת גג אחת כל יחידות האקדמיה על מפעליהן, ולצדן תכונן האקדמיה מפעלים חדשים: מכוני מחקר, מוזאון ללשון העברית, מרכז למידה ותרבות ומרכז מידע מקוון ללשון העברית. מדובר בתהליך של שינוי והתחדשות שאחת ממטרותיו העיקריות היא לפתוח את שערי העברית והתרבות העברית לקהל גדול ומגוון ולסלול את הדרך למפגש חווייתי עם העברית – היא אבן היסוד של החיים היהודיים ושל התרבות העברית והישראלית.

הקמת המוזאון ללשון העברית היא אתגר גדול – הן מצד מהותו של מוזאון במאה ה-21 בכלל הן מצד מהותו של מוזאון לשפה בפרט. לקראת ההתמודדות עם האתגר הזה מוגשת כאן סקירה של המוזאונים לשפות בעולם. סקירות דומות נערכו בעבר בהיקפים שונים,¹ אך מאחר שמדובר בתחום דינמי מאוד, מובאת כאן סקירה עדכנית. הסקירה נכתבה בכמה שלבים במהלך 2013–2014. ראשית הזמינה האקדמיה מגורם חיצוני תחקיר על מוזאונים בעולם. בעקבותיו הוחלט לקיים תחקיר נרחב יותר, ותחקיר זה נעשה בידי צוות של עובדי האקדמיה דוברי השפות הרלוונטיות. הצוות הזה העמיק בבחינת המוזאונים שנמצאו בתחקיר הראשון וגם מצא מוזאונים נוספים וספרות בנושא. בהמשך עמדנו בקשר עם המרכז לשפה ולספרות נורווגית בניסיון למצוא סקירה דומה שהמרכז פרסם בשנת 2009. התברר לנו שעומדת לצאת גרסה חדשה, וכך בשלב הכנתה הוספנו לסקירתם כמה מוזאונים שחסרו בה והתעדכנו אנו במוזאונים נוספים.

האקדמיה תמשיך לעקוב אחר ההתפתחויות בתחום, והיא אף מצטרפת לרשת בין-לאומית למוזאונים לשפות המוקמת בימים אלה.

המסמך הזה סוקר את המוזאונים לשפה לסוגיהם ומתאר בתמציתיות את המוזאונים עצמם. החומר הרב שנאסף לצורך התמצית המובאת כאן עומד לרשות צוות ההכנה של הפרוגרמה המוזאלית. בנספח מובאים תצלומים של מוזאונים ותצוגות, שיש בהם כדי להמחיש את ההתמודדות של אוצרים ומעצבים עם הנושא המופשט – שפה.

האקדמיה ללשון העברית

מרחשוון תשע"ו, נובמבר 2015

ב. מבוא: מוזאונים לשפה בעולם

השפה האנושית ארוגה בכל חלק של חיי התרבות וחיי היום-יום של החברה, ולפיכך הכותרת "מוזאון לשפה" עשויה לעורר ציפיות שונות בקרב נמענים שונים. חשוב לציין שסקירת האקדמיה מתמקדת במוזאונים שעניינם **השפה לעצמה** ולא במוזאונים שעיסוקם המרכזי בנושאים משיקים, כגון התפתחות הכתב, ספרים וספרות או אישים מתחום הלשון.

חלומות על מוזאון לשפה החלו להתרקם כבר במאה התשע-עשרה עם המצאת הפונוגרף ויכולתו "להציג" שפה מדוברת.² אולם הלכה למעשה מדובר בתופעה של המאה העשרים ואחת: המוזאונים לשפה כנושא העומד בפני עצמו הם תחום חדש ומתפתח במהירות ברחבי העולם, ובשנים האחרונות יש להם נוכחות בכתבי עת מוזאליים ובכתביה במרשתת. עדיין מדובר בקבוצה קטנה של מוזאונים לשפה שהגיעו לכלל מימוש, אך נראה שבשנים הקרובות מספרם יגדל. בכמה מאמרים אפשר למצוא אזכורים ליזמות להקמת מוזאונים, ולא על כולן הצלחנו להתחקות ולדעת מה עלה בגורלן.

המוזאונים לשפה מציגים רצף של נושאים ומניעים, ויובאו כאן לסוגיהם.

בקצה האוניברסלי של הרצף נמצא מוזאונים (או יזמות למוזאונים) המוקדשים לשפה כיכולת אנושית ולמכלול השפות בעולם. אלה עוסקים במינונים שונים בנושאים בלשניים-אקדמיים, בתיאור מגוון הלשוניות בעולם, בעידוד של שימור המגוון הזה ובדיון ברב-לשוניות. נציין שמחוץ למוזאונים הפיזיים פורחות במרשתת יזמות ברוח דומה לתיעוד ולמחקר של שפות העולם.³

בהמשך ישיר ניצבים המוזאונים שעניינם שפה יחידה הנתונה בסכנת הכחדה, שההכרה בחשיבות השימור והתיעוד היא המניע להקמתם. המוזאונים האלה כורכים בתיעוד הלשוני גם תיעוד אתני-תרבותי.

מניעים חברתיים ותרבותיים מלווים גם את המוזאונים לשפה יחידה חיה, שעיסוקם בדרך כלל בלשוני והיסטורי גם יחד. בסקירה הפרדנו בין שפה החיה בסביבה רב-לשונית ובין שפה לאומית. המוזאונים לשפה הלאומית הם ההשוואה הרלוונטית ביותר עבורנו, והם מוצגים אחרונים – מתוך כוונה שהרצף שתיארנו כאן יעמידם בהקשר המלא.

ג. מוזאונים למושג "שפה" ולמגוון לשוני

מוזאונים קיימים

המוזאון הלאומי לשפה במרילנד (ארה"ב) נחנך בשנת 2008 לאחר שנים ארוכות של הכנות. הוא מנוהל בידי אנשי לשון מן הממשל, מן האקדמיה ומן המגזר הפרטי. המוזאון עוסק בלשון כתופעה אנושית ובלשוניות הקיימות, ומטרתו לעורר במבקרים הערכה ליופי ולקסם שבלשון. מדובר במוזאון קטן המפעיל תערוכות, הרצאות, ספרייה, סדנאות לילדים וקייטנות קיץ. המוזאון מפרסם איגרת מידע ומצגות. מושבו בקולג' פארק.⁴

המוזאון הקנדי לשפות עוסק במגוון הלשוני בתוך מסגרת לאומית, ומתרכז בשפות של קנדה. בקנדה שתי שפות רשמיות, אנגלית וצרפתית, ולצדן משמשות שפות הילידים ושפות המהגרים. המוזאון הוקם ב-2011 ביזמת בלשנים קנדיים כדי לקדם את חקר הלשוניות של קנדה ולברר סוגיות של דר-לשוניות, רב-לשוניות, שימור שפות והחייאתן. למוזאון אין משכן קבוע והוא מפיך תערוכות ניידות המתארחות ברחבי המדינה.⁵

עולם השפה (Mundolingua) נפתח בפריז בשנת 2013 ביזמה פרטית ומציג בשטח מצומצם של 170 מ"ר טווח רחב של נושאים בלשניים בשלוש רמות ידע ובשש שפות. לתצוגה ארבעה חלקים עיקריים: שפה (כולל הגה, סמנטיקה, דקדוק ותחביר); רכישת שפה ראשונה ושנייה; שפות (מיתוסים, אתנולווינגוויסטיקה, סוציולינגוויסטיקה, כתב, מדיניות לשונית ועוד); משחק בלשון (סלנג, שקרים, הומור, שמות, שפות מלאכותיות ועוד). נוסף על כך יש תצוגות על מדע הבלשנות ועל שפה וטכנולוגיה. חדר הקרנה קטן מציע סרטים מרחבי העולם.⁶

במוזאון הלאומי לאתנולוגיה באוסקה (יפן) מוצגת תערוכת הקבע "שפה", הנוגעת במהותה של השפה ובמגוון הלשוני בעולם.⁷

יזמות

בשנת 1996 יזמה המועצה הבריטית הכנת תכנית מפורטת להקמת **עולם השפה** בלונדון לקראת חגיגות המילניום. תוכנו בו ארבעה מרחבים: עולם הדיבור, שעניינו צליל הדיבור – פונטיקה ופונולוגיה והקשרים זואולוגיים, טכנולוגיים ועוד; עולם הכתב על היבטיו הרבים; עולם ההכרה/המשמעות שיעסוק בסוגיות לשוניות; ועולם השפות שיעסוק במגוון הלשוני וברב-לשוניות. בשלושת ה"עולמות" הראשונים יהיה דגש מיוחד על השפה האנגלית. התכנית לא יצאה לפועל משום שהתקציב הציבורי נבלע כולו במיזם "כיפת המילניום" והוצאותיו התופחות. ניסיון חוזר לממשה נעשה לקראת אירוח האולימפיאדה בשנת 2012, וגם אז עלויות המשחקים לא השאירו מקום ליזמות בתחום התרבות.⁸

בית השפות Linguamón הוקם בברצלונה בשנת 2005 על ידי העירייה וממשלת קטלוניה במטרה לעודד מגוון לשוני ולתאר אותו. אתר פיזי חדש עם תצוגה רחבת היקף אמור היה להיחנך על פי התכניות בשנת 2014, ואולם המיזם נסגר ב-2012 בשל קשיים מנהליים וכלכליים.⁹

בליידן שבהולנד, תכננו לחנוך בשנת 2015 **מוזאון שפה** שלא יהיה ממוקם בבניין אחד אלא יתרחש באתרים ברחבי בעיר.¹⁰

מוזאון שפה נוסף מתוכנן בדנמרק בכוונה להיפתח בשנת 2017. המוזאון מבטיח לספק חוויה הידודית (אינטראקטיבית), מאתגרת את החושים, מעוררת מחשבה ופותחת מקום לדיון בנושא השונות הלשונית.¹¹

באיסלנד פועלים להקמת **מרכז עולמי לשפה** – מרכז לרב-לשוניות והבנה בין-תרבותית, שתהיה בו גם תצוגה בנושא שפות העולם.¹²

ד. מוזאונים לשפות מיעוט ולשפות במאבק

סוג ייחודי של מוזאונים לשפות מוקדש לשפה הנתונה בסכנת הכחדה. המוזאונים שאיתרנו הם מוזאון היוגמבה (Yugambeh), אחד ממאות הדיאלקטים האבוריג'יניים) במזרח אוסטרליה (1995),¹³ ושני מוזאונים בצפון איטליה: מוזאון לניבים של **אגם קומו המערבי העליון** (2007)¹⁴ ומוזאון **לניב של השפה האוקסיטנית** המדובר בגבול המערבי של האלפים האיטלקיים.¹⁵ מטבע הדברים המוזאונים האלה קטנים וממוקמים ביישובים נידחים, וסביר להניח שיש בעולם עוד כמה וכמה מוזאונים מסוג זה.

דומים לאלה הם מוזאונים לתרבות המקור של מהגרים שעניינם גם בשפה, כמו המוזאון על ה**פסקים** באיידהו שבארה"ב¹⁶ ומוזאון חי על ה**קלטים** בנובה סקוטיה שבקנדה.¹⁷

המשותף לכל המוזאונים האלה הוא העירוב בין עיסוק בלשון לעיסוק בתרבות ובאתנוגרפיה, מתוך הצורך והרצון לשמר את שניהם ומתוך התפיסה של דוברי הלשון כיחידה תרבותית. יש דגש על איסוף ותיעוד ועל הנחלת המורשת לקהילה.

ואולם לא רק לשפות ילידיות ונכחדות מוקמים מוזאונים בסביבה רב-לשונית. בדרום אפריקה, שבה כיום אחת-עשרה שפות רשמיות, הוקם מוזאון לשפת הכובשים: **מוזאון ואנדרטת לשון האפריקנס** (1977), שפת-האם השלישית בגודלה במדינה.¹⁸

מרכז איזור אוסן, על שם אבי הנורווגית החדשה – אחת משתי השפות הרשמיות (והמתחרות) בנורווגיה – עוסק בנורווגית החדשה ובספרותה, ב"שפה" בכלל, וכן בשימור מורשתו של אוסן. המרכז הוקם ב-1898, אך המבנה המרכזי המשמש היום נבנה בשנת 2000, ונראה שהמרכז עבר פיתוח והתחדשות.¹⁹

ה. מוזאונים לשפה לאומית

ברזיל

המוזאון הראשון והידוע מכולם לשפה לאומית הוא **המוזאון ללשון הפורטוגלית** בסאו פאולו בברזיל (2006). בהקמתו השתתפו מדינת סאו פאולו ותורמים ופעילותו נתמכת בכספי המדינה. המוזאון מוקדש לפורטוגלית של ברזיל ומטרתו לחזק את מעמדה כמכוננת תרבות וזהות עצמית ולהכיר לדוברים את שורשיה, את ההיסטוריה שלה ואת ההשפעות שספגה. במטרתיו גם קידום שיתוף הפעולה בין דוברי פורטוגלית בארצות שונות. המוזאון שוכן במבנה המשופץ והמשוחזר של תחנת הרכבת הוויקטוריאנית LUZ. שטחו 4,334 מ"ר בשלוש קומות. מלבד תערוכות קבועות ותערוכות מתחלפות יש במוזאון גם אודיטוריום וחדרי כיתות לפעילות חינוכית. לתצוגה במוזאון ממד חווייתי בולט המושג באמצעות הקרנות וידאו, משחקים הידודיים (אינטראקטיביים), מעלית שקופה המלווה את המוצג "עץ הלשון" ושימוש נרחב בפסקול של דיבור ומוזיקה. לצד אמצעים אלו ישנן תצוגות מסורתיות יותר ובהן לוחות הסבר (תמונות וטקסטים), סרטונים ומוצגים מוחשיים.²⁰

הונגריה

10

המוזאון ללשון ההונגרית נפתח בשנת 2008 בהונגריה ביישוב קטן שבו חי ונקבר פרנץ קזינצי (Kazinczy Ferenc), החשוב במחדשי השפה. עד לאחרונה היה המוזאון בבעלות השלטון המחוזי, וכעת הוא שלוחה של מוזאון ממלכתי לספרות ההונגרית שמושבו העיקרי בבודפשט. מטרת המוסד לקדם ולטפח את השפה הלאומית ותרבותה באמצעות שלושה כיווני פעילות עיקריים: האוסף, המחקר והפעילות התרבותית-ציבורית. עיקר המאמצים עד כה נעשו בתחום התרבותי-ציבורי. למבנה המוזאון שלוש קומות בשטח כולל של 1,500 מ"ר. שתיים מהן פתוחות לציבור, ובהן תערוכת קבע, תערוכות מתחלפות וחדרי הרצאות. במקום מתקיימים ימי עיון, תחרויות הגייה וקריאת שירים, ערבי ספרות וקונצרטים. לתערוכה הקבועה, המשתרעת על 160 מ"ר לערך, שני חלקים: (א) מקומה של הלשון ההונגרית בין השפות האחרות, שפות קרובות, המאפיינים הייחודיים של השפה ההונגרית; (ב) תולדות הלשון ההונגרית, ממצאי הלשון החשובים, דיאלקטים, תקשורת מודרנית (כולל משחקים הידודיים לתלמידים וכדומה).²¹

סין

בסין נחנך בשנת 2009 מוזאון ממלכתי לשפה הסינית המתמקד בהיבט הכתב בלבד. אף שהוא אינו מוזאון לשפה מן הסוג שבו ביקשנו להתמקד, הוא נכלל בסקירה על שום היותו מוזאון גדול ולאומי שהוקם בשנים האחרונות. **המוזאון לכתב הסיני** נבנה בעיר אַנְיָאנג שבמחוז חֶנָּאן בסגנון סיני פוסט־מודרני בשטח בנוי כולל של 22,700 מ"ר, על מגרש של 54,000 מ"ר. נראה שלארכיטקטורה המונומנטלית יש תפקיד נכבד בהעברת המסר. התצוגה משתרעת על 7,554 מ"ר בשלוש קומות וכוללת מבואה, תערוכה בסיסית, תערוכה נושאית וחמישה אולמות תצוגה נוספים על היבטים בהתפתחות הכתב. ניכרת השקעה רבה בתצוגה, אם כי אופייה מסורתי מבחינה טכנולוגית: לוחות הסבר, חלונות תצוגה, מוצגים ושחזור פיזי של סביבה ודמויות אדם. לצד המוזאון (על מגרש כפול בשטחו) מוקמים, בין השאר, מרכז מחקר מדעי, מרכזי מידע, היכל ללימוד כתובות עתיקות ופארקים לתרבות ולאמנות – בהם "ים הלמידה" ו"הר סימני הכתב".²²

ארגנטינה

הספרייה הלאומית בבואנוס איירס חנכה בשנת 2011 את **מוזאון הספר והשפה**. במוזאון חלק המוקדש לשפה, בכותרת המשנה "השפה והארגנטינאים": על הוויכוחים סביב השפה הלאומית, על נורמה ושימושי לשון (הבדלים בזמן, במקום ובמשלב), ועל השימוש הייחודי של הארגנטינאים בכינוי הגוף vos.²³

שנה אחר כך פתחה UNGS, אוניברסיטה ציבורית לא גדולה בפרוורי בואנוס איירס, את **מוזאון השפה** – אגף במרכז התרבות של האוניברסיטה. המוזאון, שעניינו הספרדית של ארגנטינה, הוא פרי שיתוף פעולה עם מוזאון הספרייה הלאומית ומתבסס על עבודת חוקרים מן האוניברסיטה. המוזאון עוסק בשונות הלשונית ובדיאלקטים, בהיסטוריה של השפה בארגנטינה, בהשפעות הלשוניות על הספרדית (מצד שפות הילידים ושפות המהגרים), בערעור דעות מקובלות (כגון "בארגנטינה מדברים ספרדית גרועה"; "יש מילים טובות ומילים רעות"), בהשפעת האידאולוגיה על בחירת המילים, ב"מסייעים" לשפה: כתב, מחוות גוף מקומיות, שפת הסימנים. הביקורים מודרכים בדרך כלל, והתצוגה הידודית.²⁴

ליטא

המכון ללשון הליטאית בוילנה הוא מרכז מחקר חוץ-אוניברסיטאי ובו כמאה חוקרים העוסקים בחקר השפה וההיסטוריה שלה. בתוך המכון ממוקם **מוזאון הלשון הליטאית**, ואפשר לבקר בו בתיאום בטלפון. במוזאון תערוכת קבע של מסמכים ארכיוניים, חפצים מיוחדים מחיי היום-יום של עבודת הבלשן, קבצים אלקטרוניים המציגים מידע על תחומים שונים בבלשנות, משחקי מחשב וספרים ממוחשבים. לצדו גם תערוכות מתחלפות.

המכון ללשון הליטאית יזם, בשיתוף משרד החוץ של ליטא, תערוכה שעסקה בשפה הליטאית ובשורשיה ובהיסטוריה של המאבק על מעמדה. התערוכה, שכללה המחשות והפעלות מקוריות, נחנכה בווינה בשנת 2011 לציון יום השפות האירופיות והוצגה בפרלמנט של ליטא.²⁵

גרמניה

בגרמניה קמו בשנים האחרונות בעת ובעונה אחת כמה יזמות פרטיות למוזאונים ו"בתים" לשפה הגרמנית – בעיקר באתרים הקשורים לדמויות מן העבר:

wortreich (משחק מילים: "עתיר-מילים" וגם "ממלכת המילים") נחנך ב-2011 בִּבְדֵּ-הֶרְסְפֶּלְד שם חיו ופעלו שני חלוצים בתחומם: קֹנְרַד דִּוְדֶן, אבי האורתוגרפיה הגרמנית, וקֹנְרַד צוֹזֶה, ממציא וחלוץ בבניית המחשבים הראשונים. המוזאון עוסק אפוא בלשון ותקשורת וכותרתו "מוזאון חווייתי: לגלות שפה – לחוות תקשורת!". מטרתו להקנות לילדים ולנוער יסודות לתקשורת מילולית ולא-מילולית, לחזק יכולות בתחום אמצעי התקשורת והטכנולוגיה, לחזק את היצירתיות, הכושר התקשורתי והיכולת לעבוד בצוות. התצוגה כוללת אחד-עשר נושאים (מוצא הלשון, תולדות הגרמנית, דיאלקטים גרמניים, מימיקה, תקשורת בעלי חיים ועוד) והדגש מושם על פעילות והתנסות ברוח של edutainment ('חינוך בידורי').

המוזאון שוכן באזור לשימור לצד מוסדות תרבות אחרים. יש בו 1,200 מ"ר של תצוגת קבע, 300 מ"ר לתערוכות מתחלפות, אולם למופעים, שני חדרי סטודיו, חנות ומסעדה. הוא הוקם במימון קרנות פיתוח של המדינה (הֶסֶן) ושל העיר והוא נתמך בתרומות מחברות ועסקים.²⁶

סקירת מוזאונים לשפה

השפה הגרמנית – עולם חווייתי היא תערוכה המוצגת מ-2013 בעיירה קֶתֶן, בארמונו של לודוויג פֶּוֹן אֶנְהֶלְט־קֶתֶן, מייסד החברה הראשונה לשפה הגרמנית – "החברה מניבת הפרי" (Fruchtbringende Gesellschaft; 1617–1680). בשנת 2007 נוסדה "החברה מניבת הפרי החדשה" העומדת מאחורי התערוכה. לעת עתה נפתח החלק הראשון של תצוגת הקבע, והוא עוסק בתולדות השפה הגרמנית ובהתפתחות הכתב שלה, במבנה השפה, בתרגום, באוצר מילים, וכן בתולדות החברה עצמה. אמצעי מולטימדיה, הנפשה, הקרנה והשמעה (למשל של גרמנית עתיקה) מזמינים מבוגרים כילדים לחוויה הידודית. לצד התערוכה החברה מפעילה בבניין סמוך את "בית השפה הגרמנית" ובו ספרייה וארכיון מגוון, היא עורכת אירועים בענייני לשון ומטפחת יזמות לקידום השפה הגרמנית.²⁷

בית דניאל זֶנְדֶרס – בית לשפה הגרמנית מתוכנן בעיר שְטְרָלִיץ על שמו ולזכרו של בן העיר, מגדולי המילונאים וחוקרי הלשון הגרמנית, שחי במאה ה-19. בתכנית מוזאון לענייני לשון, ספרייה בתחום מחקר הלשון וטיפוחה וארכיון לכל הדיאלקטים הגרמניים. המתכננים רואים בו מקום למחקר ולהרצאות, לייעוץ לשון, לערבי קריאה ספרותיים ולקורסי שפה למהגרים. לעת עתה פועלים במקום מוזאון לאגדות ילדים וארכיון כתביו של זנדרס. את הבית מנהלת אגודה מקומית.²⁸

ארבע מן היזמות למוזאונים בגרמניה

"קרן השפה הגרמנית", יזמה אזרחית, נוסדה בברלין ב-2001 ומפעילה משנת 2007 את **בית השפה הגרמנית** במרשתת, מתוך כוונה לרכוש בעתיד מבנה לפעילות. על פי החזון, הבית הפיזי יכלול חדרים לתצוגות ולספרייה, יצויד בטכנולוגיית מולטימדיה ויעסיק צוות משלו. בית השפה הגרמנית מעוניין לקיים כנסים וועידות ולהקים מרכז לתכנון הלשון ולקביעת מינוח מקצועי בגרמנית. מתוכננות תערוכות לתולדות השפה הגרמנית, לתפוצתה הבין-לאומית ולדיאלקטים שלה, ולנושאים נוספים כגון התפתחות הטכנולוגיה בתחום הלשון.

לעת עתה מוצגים באתר מאמרים בתחומים מגוונים של הלשון, מופעלים מיזמים לקידום השפה וניתן ייעוץ בענייני לשון.³⁰

מערב אירופה

דווקא באירופה המערבית – שמדע הבלשנות המודרני נוצר בה וחקר ארוכות את לשונותיה, שמצויות בה כמה אקדמיות ללשון וכמה שפות אימפריה, ושמדינותיה הן מן המפותחות בעולם – יזמות המוזאון עדיין בחיתוליהן, אם בכלל (גרמניה היא היוצאת מכלל זה).

עד כמה שמצאנו, האקדמיות הוותיקות לספרדית, לצרפתית ולאיטלקית אינן מקדמות בינתיים מוזאון לשפה.

באיטליה אגודת דנטה אליגיירי הוותיקה (העוסקת בקידום ובהפצה של השפה והתרבות האיטלקית) החלה בשנת 2008 לקדם הקמת מוזאון לאיטלקית, ואולם כיום אין לכך כל עדות בפרסומיה ולא נראה שמוקם מוזאון כזה. מאמר המתאר את חזון מוזאון האיטלקית התפרסם בסוף 2010.³⁰ בשנת 2003 הוצגה בפירנצה תערוכה זמנית על האיטלקית ביזמת אגודת דנטה אליגיירי ובתמיכת האקדמיה ללשון האיטלקית (Accademia della Crusca), והיא נדדה בעולם במשך עשור.

באנגליה עמותה של אנשי לשון בשם "פרויקט האנגלית" מתכננת להקים מוזאון לשפה האנגלית בווינצ'סטר. הדגש אינו על הפן הלאומי אלא להפך – על האנגלית כשפה עולמית על מגוון צורותיה.³¹

ישראל

בעבר הייתה יזמה להקמת מוזאון לעברית בראשון לציון (ראו הערה 1). יזמה זו לא יצאה לפועל. היום במסגרת התכנית לפיתוח המושבה ההיסטורית של ראשון לציון מתוכנן לקום "בית לעברית" במתחם בית הספר "חביב".³²

בבית התפוצות הוצגה משנת 2011 עד 2014 התערוכה "אָ-בֵּן-גֵּעֵדֶע – הרפתקה בארץ המילים", המיועדת לבני 4-12. התערוכה עסקה בערב רב של נושאים (תקשורת, כתב ברייל, תבניות העברית וחיידושי מילים, צירופים, כתב, רב-לשוניות, הפקת הגה) וזכתה להצלחה.

1. ממצאי הסקירה

העשור האחרון הוא זמנם של המוזאונים לשפות. מטרותיהם ותוכניהם נעים על הציר שבין האוניברסלי למקומי ועל הציר שבין הבלשני לתרבותי.

בסקירה בולטים האופי ההידודי של התצוגות, השימוש בטכנולוגיות שמע וחזי (וידאו) והקמת אזורי למידה ותרבות לצד התצוגות.

המניע להקמת המוזאונים הוא אידאולוגי, וניכרת בהם תחושת השליחות בין שמדובר בקידום רב-לשוניות ובהפצת ידע בלשני ובין שמדובר בטיפוח התרבות הלאומית.

עוד עולה כי המוזאונים הגדולים הוקמו בתמיכה מלאה או חלקית של הממשל הראשי או המחוזי.

מן המוזאונים שנסקרו שבעה הם מוזאונים פעילים לשפה לאומית: המוזאונים לפורטוגלית (בברזיל), להונגרית, לספרדית (שניים, בארגנטינה), לגרמנית (שניים) ולליטאית. אתם אפשר למנות את המוזאון לנוורווגית החדשה שהיא אחת משתי השפות הרשמיות במדינה.

2. סיכום

מוזאון העברית של האקדמיה עתיד להצטרף אל הקבוצה הייחודית של המוזאונים לשפה בעולם. סקירת המוזאונים לשפה הוצגה לצוות הרעיוני-מוזאלי שגיבש את קווי היסוד למוזאון העברית של האקדמיה במהלך שנת 2015.

על פי קווי היסוד, במוזאון העברית ישולבו יסודות אוניברסליים ולאומיים והוא יציג היבטים בלשניים ותרבותיים גם יחד. מטרתו תהיה לעורר רגש, סקרנות ופליאה תוך התבוננות חדשה בשפה האנושית בכלל ובשפה העברית בפרט. התצוגה תהיה תמטית ורב-תחומית, עם מקום נרחב לתצוגות מתחלפות. המוזאון יהיה נטוע בחברה הישראלית וקשוב לקולות השפה החיה, ואופיו זה ישתקף גם בהשתלבותו האדריכלית במרחב הציבורי. תשומת לב מיוחדת תינתן למקומו של המוזאון על צומת נתיבים בלב קריית הלאום.

הערות

- .1 ראו Grepstad, Ottar. 'Museums of Language and Written Culture in the World'. Orsta: Nynorsk Kultursentrum, 2009; צביה ולדן, "עברית במוזאון – ציפור בכלוב של זהב או דרמה בזירה פעלתנית?", בתוך מחקרים בלשון, ספרות ותרבות עברית, דברי הכינוס המדעי העברי העשרים באירופה (פולין אלול תשע"א – ספטמבר 2011), ירושלים תשע"ג-2013.
- .2 scholarworks.iu.edu/journals/index.php/mar/article/view/1022/1082
- .3 **ארכיון שפות העולם** (The Archive of the World Languages (chikyukotobamura.org) הוא אתר של עמותה יפנית שהוקמה בשנת 2003 כיזמה אזרחית בשיתוף אנתרופולוגים ובלשנים על רקע מגמת התמעטות השפות בעולם; **אתנולוג – שפות העולם** (www.ethnologue.com) Ethnologue – Languages of the World הוא ארכיון מדעי מרשים בהיקפו שמציג את העבודה הנעשית ב-SIL – ארגון בין-לאומי החוקר ומתעד אלפי שפות ברחבי העולם מאז שנות השלושים של המאה הקודמת. השלוחה המקסיקנית שלו מפעילה את **המוזאון הווירטואלי לשפות הילידים של מקסיקו** Museo virtual de los idiomas indígenas de México (www-01.sil.org/mexico/museo/0e-Portada.htm) שהוקם בעקבות תערוכה מוזאוןית. האתר מציע מידע רב על ההיבטים הלשוניים של שפות הילידים במקסיקו – מעל 150 ניבים ב-20 ענפים המשתייכים לתשע משפחות של לשונות. מלבדם יש עוד מגוון אתרים פרטיים ומסחריים.
- .4 The National Museum of Language (languagemuseum.org)
- .5 Canadian Language Museum, Musée canadien des langues (www.languagemuseum.ca)
- .6 Mundolingua (mundolingua.org)
- .7 国立民族学博物館 / 言語展示 (minpaku.ac.jp/museum/exhibition/main/language)
- .8 onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-0033.2008.00655.x/full
- .9 Linguamón – Casa de les Llengües (linguamon.cat)
- .10 Taalmuseum (taalmuseumleiden.nl)
- .11 Sprungmuseet (sprog museet.dk/om-sprog museet)
- .12 World Language Centre – Vigdis International Centre for Multilingualism and Intercultural Understanding (vigdis.hi.is/vigdis_international_centre_for_multilingualism_and_intercultural_understanding)
- .13 Yugambeh Museum (yugambeh.com/home.php)
- .14 it.wikipedia.org/wiki/Dosso_del_Liro: מידע על המוזאון; Museo del Dialetto dell'Alto Lario Occidentale – אין אתר.
- .15 Espaci Occitan (espaci-occitan.org)
- .16 The Basque Museum and Cultural Center (basquemuseum.com)
- .17 Highland Village Museum (highlandvillage.novascotia.ca)
- .18 Die Afrikaanse Taalmuseum & monument (taalmuseum.co.za/english)
- .19 Ivar Aasen-tunet (aasentunet.no)
- .20 Museu da Lingua Portuguesa (museudalinguaportuguesa.org.br)
- .21 A Magyar Nyelv Múzeuma (nyelvmuzeum.hu)
- .22 中國文字博物館 (wzbgw.com)

סקירת מוזאונים לשפה

Museo del libro y de la lengua (museo.bn.gov.ar/muestra-lengua)	.23
Museo de la Lengua (www.ungs.edu.ar/ms_centro_cultural/?page_id=1507)	.24
Lituanistikos židinys (lki.lt/LKI_LT/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=51)	.25
wortreich (www.wortreich.bad-hersfeld.de)	.26
Erlebniswelt Deutsche Sprache (erlebniswelt-deutsche-sprache.de)	.27
Daniel Sanders Haus – Haus für deutsche Sprache (lese-ferienwohnung.de/seiten/ferienwohnung.html ; lese-ferienwohnung.de/seiten/meurcheneum%202.html)	.28
Haus der deutschen Sprache (hausderdeutschensprache.eu/ueber-uns)	.29
ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2010/12/30/ecco-il-museo-della-lingua-italiana-tecnologia.html	.30
(המאמר כולל סקירה על מוזאונים) www.englishproject.org/resources/english-language-museum-winchester	.31
rishonlezion.muni.il/tourism/tours/Pages/rishonim.aspx	.32

נספח
מוזאונים ותערוכות לשפה: מבחר תמונות

המוזאון לשפה הפורטוגלית ברזיל

המבנה המשופץ

על צג באורך 106 מטרים מוקרנים סרטים על ההיסטוריה והתרבות של השפה הפורטוגלית

סקירת מוזאונים לשפה

פעילות הידודית

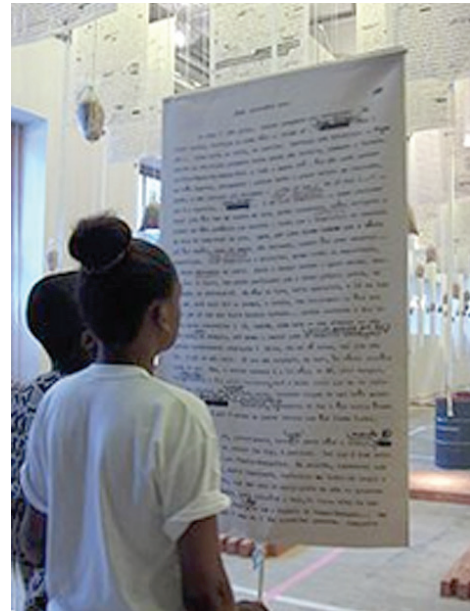

רחבת הלשון

ז'ורז' אמדו – תערוכה זמנית

21

עץ הלשון והמעלית השקופה

המוזאון הלאומי לכתב הסיני

סין

טרקלין הכניסה

סקר מוזאונים לשפה

23

המוזאון ללשון ההונגרית הונגריה

עץ משפחת הלשונות הפינור-אוגריות

סקירת מוזאונים לשפה

תצוגה: אמצעי תקשורת

תצוגה: בית ספר - משחק

על דרכי המינוח: לדוגמה המונח "תחנת דלק"

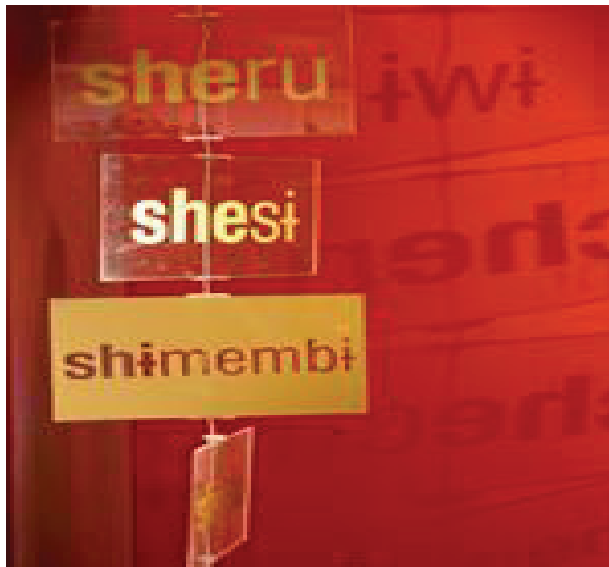

מוזאון הספר והשפה
ארגנטינה (הספרייה הלאומית)

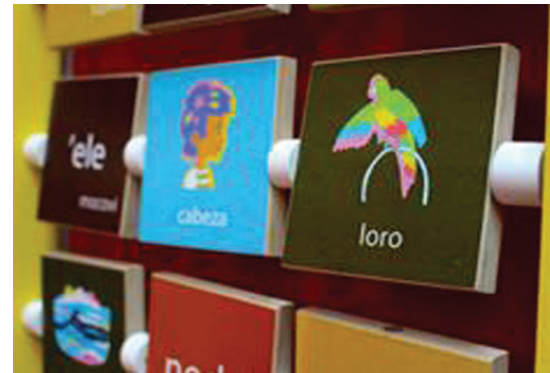
26

תערוכת השפה

מוזאון השפה
[מרכז תרבות UNGS]

סקירת מוזאונים לשפה

עולם השפה Mundolingua

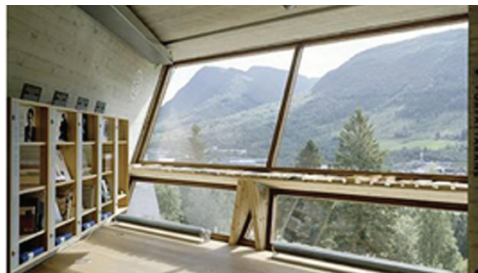
צרפת

29

מרכז איוור אוסן
נורבגיה

סקירת מוזאונים לשפה

wortreich

גרמניה

31

מוזאון הדיאלקט של הלריו המערבי העליון איטליה

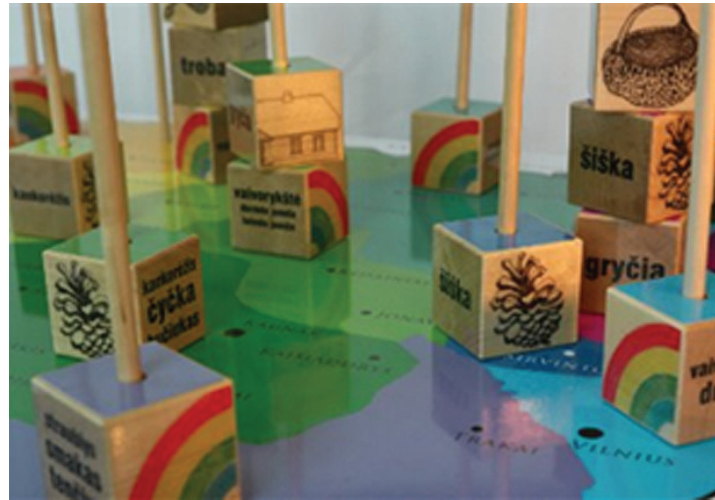

בישול

"אורז", "כוסמת" וכו' בדיאלקט ובאיטלקית

"הבנת השפה הליטאית"

תערוכה זמנית בפרלמנט בוילנה, ליטא

32

סקירת מוזאונים לשפה

“הבית המקורי של המילה” (מקור המילה והסברים)

“מילים מאובנות” (ארכיאולוגיה של מילים עתיקות)

33

קריוקי דיאלקטים

"שפה"

תערוכת קבע במוזאון הלאומי לאתנולוגיה באוסקה, יפן

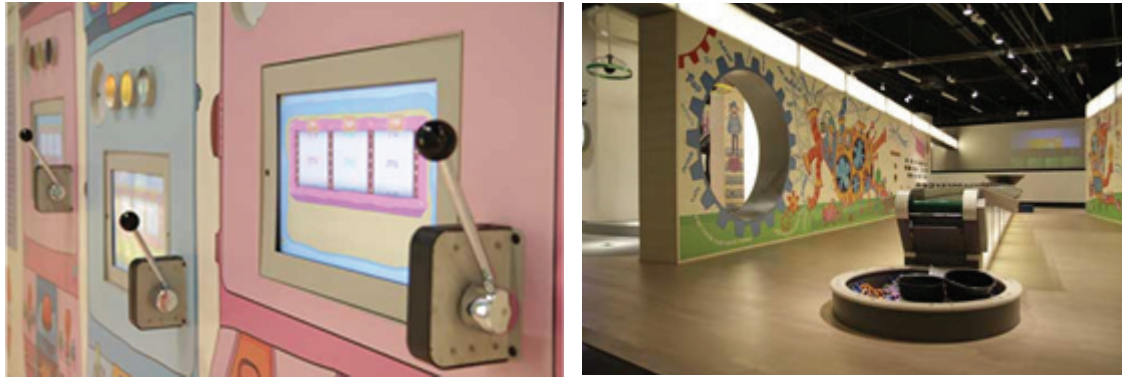
34

"היכן שה's נשמע - האיטלקים ושפתם"

תערוכה זמנית בגלריה דליי אופיצי בפירנצה, איטליה

סקירת מוזאונים לשפה

"אָ-בֿ-גֿ-דֿע - הרפתקה בארץ המילים"
תערוכה זמנית בבית התפוצות בתל אביב, ישראל

35

תצלום השער: מתוך "Linguamón", מוזאון השפות בברצלונה.
התצלומים מתוך אתרי המוזאונים הנזכרים בהערות.